

לשוננו לעם

עורכים: ע' איתן ומ' מדן

מתוך

כרך מב, תשנ"א

האקדמיה ללשון העברית
מוגן בזכויות יוצרים

מחידושי מלחמת המפרץ

מלחמת המפרץ על מאורעותיה ומוראותיה העסיקה את כולנו בשנה שחלפה. החדרים האטומים, ערכת המגן הצמודה והאזעקות התכופות שינו בבת־אחת את אורח החיים של כל תושבי המדינה. משנסתיימה המלחמה שמחו כולם להיפטר מעוֹלָם של מסכות האב"כ והממ"טים וטמנום עמוק בעליית הגג בתפילה שלא נזדקק להם.

גם הלשון העברית נתעשרה במלים ובביטויים שהמלחמה גרמה להם, חלקן נזנחו בחלוף המלחמה, וחלקן ממשיכות ומשמשות בלשון. עם תום שנת התשנ"א נסקור כאן כמה מן החידושים הלשוניים שנתחדשו בעת המלחמה ונדון בהם. דברינו מבוססים על רשימה בת כ־70 מונחים שהכינו חברי המפעל לסיקור העברית החדשה שמיסוד עמותת מסיימי החוג ללשון העברית, וששלחה לנו הגב' רבקה גלעדי. כל מלה ברשימה זו מלווה ציטוט מלשון העיתונות ומראה מקום מדויק, שלא נוכל להביאם פה.

עוד בטרם פרצה המלחמה החלה חלוקת **עֲרֻכּוֹת המגן**, ועמן קיבלנו צרור של שמות רשמיים לסוגים השונים של העֲרֻכּוֹת: המבוגרים קיבלו מסכות, לילדים חולקו **ברזסים**, ואילו התינוקות הרכים קיבלו **ממ"ט** (מנשא מגן לטף). עֲרֻכּת המגן עוררה את הקריינים ואת המקפידים בלשונם לשנן את נטיית המלה לבל ייכשלו בה: עֲרֻכָּה, עֲרֻכּוֹת, עֲרֻכּוֹת־מָגֵן (כנטיית חֶבְרָה, עֲמֻדָּה). מסכת־האב"כ (לאמיתו של דבר, מסכת הגז) פונתה בדרך הקיצור **מסכה סתם**, ובכך כמעט הפקיעה את מִסְכַּת הפורים מן הזכות להיקרא **מסכה** ללא כינויי לוואי. מה טוב שבעצם יום הפורים נתבשרנו שכבר אפשר לגנוז את מסכות הגז ולהסתפק במסכה משכבר הימים, מִסְכַּת פורים. ה**ברזס** כבר נזכר במשנה (כלאיים ט, ז) כאחד ממניי הבגדים, ואין יודעים כיצד בדיוק נראה. אבן־שושן מציין במילונו שבעברית בת ימינו הוראת המלה היא כיסוי ראש המחובר אל המעיל מאחור. המלחמה העניקה אפוא פירוש מקורי למלה.

כמה מן החידושים נוצרו במהלך המלחמה, משנתנסינו בחיים בצל איום הטיילים. בניסיון לקיים אורח חיים תקין גם במצב כזה הוכרזה **שגרת**

חירום, מונח המכיל שני הפכים ומנסה לשלבם זה בזה (כעין הביטוי **שתיקה רועמת**). וגם ברדיו נוצר חידוש מוזר: **הגל הזומם** שבו שררה דממה כל הזמן, והוא נייעור לחיים רק בעת אזעקה. שידור זה סייע למבקשים לישון בשקט או לשמור על קדושת השבת ובכל זאת לשמוע את האזעקות. היו שהתבדחו ואמרו שזו הרשת בעלת מספר המאזינים הגבוה ביותר...

במלחמה מוזרה וחדשה זו שהתנהלה רחוק מכאן אך גם בכל בית ובית, הופנו העיניים אל הפרשנים למיניהם ושאלו כל אחד מה **התרחיש** שלו למה שעתיד לקרות (על המלה **תרחיש** שהרבו להשתמש בה בעת המלחמה ראה **לשונו לעם** מב, עמ' 116). משנתרבו הפרשנים נגזר פועל חדש, **לפרשן**, דומה שיש בו קורטוב של לגלוג על רבות מן התחזיות שנתבדו סמוך לאמירתן. הלשון הצבאית המלומדת נזקקת לשפע של מונחים הקשורים באמצעי הלוחמה החדישים המתחדשים לבקרים. הרבה מן המונחים האלה מובעים בראשי תיבות, כרגיל בלשון הצבאית. בצל איום **תותח-העל** העירקי ונשק האב"כ (אטומי, ביולוגי, כימי) פותחו אמצעים לזיהוי **חל"כ** (חומר לחימה כימי), כוחות הברית השתמשו ב**חמ"ם** (חימוש מונחה מדויק), נסתייעו במזל"ט (מטוס זעיר ללא טייס) ומטוסייהם צוידו באמצעי זע"ט (זיהוי עמית/טורף). לנו נותר רק הממ"ט...

לא רק מלים חדשות נוצרו במלחמה; נוספו גם משמעויות חדשות למלים קיימות. ססמאות שחוקות ש'נשלפו' מן המחשב הפכו בעלות משמעות: **נחש צפע** הפך לסמל האיום והחרדה, ו**שרב כבד** היה בו כדי להשיב נפש. שם הקוד שניתן בארה"ב למלחמה תורגם לעברית **סופת מדבר** או **סערת מדבר**, ובכך קיבלו גם הצירופים האלה משמעות חדשה. דומה שהוויכוח הסמנטי החרף ביותר התחולל סביב המלה **עריקים**, שפינה בה ראש עיריית תל-אביב את נוטשי עירו, אך ויכוח זה גולש כמובן מתחום הלשון אל תחומים אחרים לגמרי.

לא נפקד גם מקומה של ה**קטירה**, שיוצריה חידשו חידושים לשעה: **אם כל המלחמות** שהכריז עליה נשיא עירק הפכה לבסוף **לאם כל הביזיונות** (מכל מקום, כך חשבו בסיום המערכה הצבאית). טיל הסקאד שהטיל אימתו עלינו הפך את ימי המלחמה **לימים סקאדיים**, ויש מי שהכריז על עצמו "אני מתוסקאד". רמת-גן, העיר שסבלה מן הסקאדים, כונתה **סקאדינביה**, ויש שכינו בשם זה את האזור בעירק שממנו שוגרו הטילים אזור שהיה "חמש דקות מכפר-סבא"...